

GELEEFD GELOOF: THOMAS MERTON

Onbekend?

Thomas Merton is voor de meesten van ons een onbekende. Toch wordt zijn werk nog altijd gelezen. En overal ter wereld zijn er vitale genootschappen die de herinnering aan Merton en zijn werk levend houden – ook in Nederland. Wat maakte hem zo bijzonder? Een aantal dingen:

1. Zijn levensweg – van een *diehard*-atheïst werd hij de meest bekende monnik.
2. Zijn karakter met zijn grote twijfels en tegenstellingen – een psychiater die hem een keer onder behandeling had, zei: *‘Thomas zou het liefst kluizenaar zijn, maar dan op Times Square’*. Times Square is, zoals u weet, het drukste punt in New York. Daar kluizenaar zijn, is onmogelijk. Maar Merton droeg die tegenstelling in zich. En er waren er meer.
3. De boeken die hij schreef – het werden klassiekers.

Iconen

Wie was deze man? Merton werd geboren in 1915. Zijn ouders waren kunstenaars. Ze verbleven tijdens de geboorte van Thomas in Frankrijk, maar verhuisden vanwege de Eerste Wereldoorlog al snel naar Amerika, waar de moeder van Thomas vandaan kwam.

Al jong verloor hij zijn ouders. Op 6-jarige leeftijd zijn moeder, op zijn zestiende overleed ook zijn vader. Hoewel zijn ouders religieus waren, lijkt religie geen belangrijke rol in het leven van de opgroeiende Merton te spelen. Toch sluimert op de bodem van zijn ziel religieus verlangen, want tijdens een reis naar Rome – hij is dan achttien – raakt hij onder de indruk van iconen die hij ziet. Hij wordt geraakt door iets dat we in de Kolossenbrief over Jezus lezen. Jezus wordt er omschreven als de icoon van de onzichtbare God. Een icoon is geen plaatje. Een plaatje is het voorwerp van onze blik. Maar bij een icoon keert de blikrichting zich om. Iets of iemand kijkt in en door de icoon ons aan. Zo wordt Merton geraakt door het vermoeden van een onzichtbare God die ons in Jezus aankijkt.

Liederlijk en doop

Toch zakt dat religieus vermoeden ook al snel weer in hem weg. Hij gaat studeren, eerst in Engeland, later in Amerika. Hij toont zich een intelligent student, maar leidt ook een liederlijk leven. Er is geen dag dat hij zonder kater opstaat. En hij maakt een meisje zwanger, en dat zal hem ook later nog problemen gaan opleveren.

Niet echt een toonbeeld van geleefd geloof, zou je zeggen. Niets wees er dan ook op dat deze man een van de meest beroemde spirituele mensen van de 20ste eeuw zou worden. Maar de laag in zijn ziel die in Rome was aangeraakt, herbergde een verlangen dat in de leegte waarin hij tijdens zijn studententijd leefde, steeds meer opspeelde. Hij raakt geïnteresseerd in de rooms-katholieke kerk en op 23-jarige leeftijd laat hij zich dopen.

Monnik worden

Dat betekende overigens nog niet dat hij ineens keurig ging leven. Het innerlijk van Merton blijft een speelbal van tegengestelde krachten. Hij geniet van *jazz*, houdt van een glaasje en van uitgaan, maar het is alsof hij de dingen niet half kan doen. Alsof hij een steeds sterkere dosis religie nodig heeft om zichzelf onder controle te krijgen en te worden wie hij ten diepste was.

Een belangrijk moment in de ontwikkeling van zijn religieuze leven is het jaar 1940. Hij is dan 29 jaar. Inmiddels docent Engels aan een universiteit, besluit hij vrijwilliger te worden bij een katholiek buurthuis in Harlem, de wijk in New York waar destijds veel Afro-Amerikanen in diepe armoede leefden. Later in dat jaar maakt hij een reis naar Cuba, waar hij in een kerk een bijzondere religieuze ervaring opdoet. Die mystieke ervaring, gevoegd bij de religieuze praktijk van Harlem, wekt in hem het verlangen om zijn leven in dienst te stellen van het geloof. Hij doet een poging monnik te worden. Maar dan speelt zijn verleden op.

Gethsemani

Hij biecht op dat hij waarschijnlijk ergens in Engeland een kind heeft en wordt erom geweigerd. Maar het gewekte verlangen laat hem niet met rust. Hij doet na een tijdje nog een poging. En dit keer vindt zijn verlangen gehoor. In 1941 neemt hij ontslag op de universiteit en vertrekt naar het klooster Gethsemani in de staat Kentucky waar hij een voorbereidende fase ingaat om monnik te

worden. Hij wordt lid van een van de strengste ordes op dat moment, dat van de trappisten. Hij is 36 jaar ls hij definitief intreedt. Net zoals de leerlingen van Jezus die geroepen werden op weg te gaan en niets mee te nemen, liet Merton alles achter en trok de deur achter zich dicht om een nieuwe weg te gaan.

Gethsemani zal zijn uitvalsbasis blijven totdat hij in 1968 overlijdt. Maar in die tussentijd zal Merton wereldwijd uitgroeien tot een baken van spiritueel leven. Met zijn boeken zal hij miljoenen mensen bereiken. Op twee punten zal zijn leven blijven spreken: zijn omgang met God en zijn inzet voor wereldvrede.

Louteringsberg

Eerst die omgang met God. Merton heeft zijn bekendheid vooral te danken aan het boek dat hij over zijn eigen levensweg schreef, getiteld *Louteringsberg*. De titel verwijst naar het beroemde middeleeuwse werk van Dante dat de levensweg naar het hiernamaals beschrijft als het beklimmen van een berg. Je bent er niet zomaar. Het vraagt inspanning en loutering.

Het boek van Merton wordt ook wel de 'Confessiones van de 20ste eeuw' genoemd. *Confessiones* – een ander beroemd boek uit de middeleeuwen, geschreven door Augustinus, waarin deze verslag doet van zijn bekering. Net zoals het boek van Augustinus is ook *Louteringsberg* een spirituele autobiografie. Een indrukwekkend boek, waarin Merton openhartig verslag doet van de diepte- en hoogtepunten van zijn leven. Het werd meteen een wereldwijde bestseller.

De toon van een pasbekeerde

Het bevat prachtige passages, die altijd tot de verbeelding zullen spreken. Maar het wordt ook getekend door de passie van een pasbekeerde. Mensen die net bekeerd zijn hebben de neiging om hun nieuwgevonden geloof te verabsoluteren. En aan dat gevaar is Merton niet helemaal ontkomen.

Hij spreekt bijvoorbeeld in bepaalde passages weleens wat neerbuigend over protestanten. En ja, dat nemen wij Merton natuurlijk niet in dank af! Maar wij vergeven hem deze zonde van de pasbekeerling. Als je op den duur dan maar weer in het gareel loopt. En dat deed Merton. Later gaf hij toe dat hij hier en daar weleens wat teveel was doorgeslagen. Zijn blik werd ook opener. Hij kreeg belangstelling voor andere denominaties. En ook voor andere religies, in het bijzonder het boeddhisme.

Wereldvrede

Van grote invloed is ook Mertons werk voor de wereldvrede geworden. Hij ging zich steeds meer inzetten voor een wereld waarin de oorlog afgeschaft werd. We spreken over de tijd van de Koude Oorlog en de oorlog in Vietnam. Merton nam heldere standpunten in. Dat had hij altijd al gedaan. Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak en Amerika ook betrokken raakte, had hij geweigerd om een wapen op te nemen. Hij wilde in het leger wel dienen als ziekenverzorger, maar hij was pacifist. Eenmaal monnik groeide hij uit tot wat wel genoemd werd 'de pastor van vredesactivisten'.

In hem gloeide Bijbelse visioenen zoals dat van Jesaja: 'De wolf zal zich neerleggen naast een lam.' Wij denken dan altijd aan letterlijke wolven en lammeren. Maar een Bijbelgeleerde (Martin Buber) wees erop dat met die dieren waarschijnlijk volkeren bedoeld werden. Er zijn landen die zijn als roofdieren: sterk, agressief. En er zijn kwetsbare volkeren. Wolfvolken en lamvolken. Nu wordt de een nog bedreigd door de ander. Maar eens zullen ze in vrede naast elkaar liggen in de wei van Gods nieuwe wereld. Irreëel? Misschien. Maar voor Merton geen reden om niets te doen. Integendeel, het doel moest hoog zijn: de afschaffing van de oorlog.

Actie geworteld in spiritualiteit

Maar die strijd moest wel gestreden worden met de middelen die passen bij het doel. Als pastor van vredesactivisten had hij ook oog voor doorslaan op dit punt. Zo schreef hij: *'Een van de problematische kwesties rond geweldloosheid is dat ze gepaard kunnen gaan met verborgen agressie en provocaties. [...] Het is een heel subtiele kwestie, maar we moeten het feit onder ogen zien dat geweldloosheid, door zijn provocerend aspect, soms de tegenstand verhardt en mensen bevestigt in hun eigengereide verblinding. [...] Onze acties moeten altijd tot doel hebben de ogen van de mensen te openen voor de waarheid, en wanneer ze verblind zijn, moeten we ons ervan proberen te verzekeren dat we niets hebben gedaan dat aan die verblinding bijdraagt.'*

Hij bedoelde: je moet de zaak dus niet in de weg staan met je eigen ego of bekeringsdrang. Merton hield zijn medeactivisten dan ook voor om de strijd voor vrede te laten wortelen in een mystiek leven. Hij had het geleerd van Ghandi.

Tegenstellingen

Zo gingen vanuit het kleine klooster in Kentucky steeds meer boodschappen de wereld in. Boek na boek verscheen. En Merton kreeg steeds meer weerklank. Hij sloot zich dus niet af. Alhoewel...? Steeds meer verlangde hij kluizenaar zijn. Letterlijk: hij vroeg steeds vaker aan zijn abt om ook afgezonderd van de andere broeders te mogen wonen en werken. Op een zeker moment had hij op een afgelegen terrein zelfs een eigen bescheiden woning. Het was zoals die psychiater zei: hij wilde het onmogelijke – kluizenaar zijn, maar dan wel op Times Square.

Die tegenkrachten in zijn ziel toonden zich ook op ander terrein. Hij had gekozen voor het celibaat. Maar tijdens een ziekenhuisopname (het is 1966) werd Merton verliefd op een verpleegster. Ze kregen een relatie. Ze brachten steeds meer tijd samen door – buiten het klooster, maar ook in zijn huisje. Totdat een medebroeder er lucht van kreeg en Merton werd berispt door zijn overste. Innerlijk heftig verscheurd, koos Merton voor toch voor het leven van kloosterling. Maar de twijfels bleven: twijfels over wie hij was en moest zijn.

Kwetsbaar beeld van Gods Geest

Merton – vat vol tegenstrijdigheden. Van atheïst naar kluizenaar, maar dan wel kluizenaar op Times Square. Zoeker naar rust en innerlijke vrede, maar tegelijk onrustig actievoerder voor wereldvrede. Overtuigd man van God, maar niet zonder mannelijke gevoelens voor een vrouw. Gewijd aan de hoge liturgie en de diepe mystiek, maar tegelijk kenner van jazz en pop. Orthodox rooms-katholiek, maar met grote openheid naar andere religies. Misschien maken juist die tegenstrijdigheden Merton wel tot zo'n inspirerend man. Hij liet zien dat met je eigenaardigheden en zoeken naar zin, je nederlagen en overwinningen, je zwakheden en grootsheid, beeld van Gods Geest mag zijn.

Merton overleed op tragische wijze. Hij was voor het eerst op een verre reis. Hij zou in Azië tal van spirituele leiders ontmoeten. In Thailand bezocht hij een conferentie. Tijdens een pauze trok iedereen zich even terug in zijn of haar hotelkamer. Merton ook. Toen hij vervolgens niet opdaagde, ging iemand kijken. Merton bleek op een bizarre manier te zijn overleden: hij wilde een ventilator aanzetten, maar de bedrading was stuk en zette zich daarmee onder stroom. Hij was nog maar 53 jaar. Maar zijn leven zou tot talloze mensen blijven spreken.

Niet van zichzelf, maar van de Man van Nazareth in wie God ons aanziet en roept op weg te gaan naar een wereld waarin ieder zijn naam in vrede draagt.

Tekstfragmenten van Merton die we in de dienst lezen:

Als een lichtstraal een kristal treft, geeft hij daaraan een nieuwe hoedanigheid. En als het licht van Gods oneindig onbaatzuchtige liefde over een mensenziel valt, gebeurt er iets dergelijks. En dat is het leven, dat heiligmakende genade genoemd wordt. De mensenziel, op haar eigen natuurlijk niveau gelaten, is een kristal, dat zou kunnen schitteren, maar dat in het donker blijft. Het is volmaakt naar zijn eigen natuur, maar het mist iets, dat het slechts van buiten en van boven kan ontvangen. Wanneer het licht er echter in schijnt, wordt het kristal in zekere zin in licht veranderd...' (uit: *Lousteringsberg*)

'Wanneer ik zeg dat mijn Christus de Christus van de iconen is, bedoel ik dat je Hem niet kunt bereiken door een wetenschappelijke studie, maar door direct geloof en de bemiddeling van de liturgie, kunst, verering, gebed...' (uit: *The Hidden Ground of Love*)

'De plicht van de christen in deze crisis is met al zijn kracht en intelligentie, met zijn geloof, zijn hoop in Christus en de liefde voor God en de mens zich in te spannen voor de ene taak die God ons heeft opgelegd in de wereld van vandaag. Die taak is te werken voor de totale afschaffing van oorlog. [...] Het probleem is afschrikwekkend qua ingewikkeldheid en grootte, en de kerk zelf is niet in staat om heldere en doorslaggevende oplossingen aan te dragen. Toch moet de kerk vooroplopen bij het geweldloos oplossen van moeilijkheden en bij de geleidelijke afschaffing van oorlog. [...] Dit houdt ook in dat we bereid zijn tot het brengen van offers en dat we onze eigen neiging tot geweld en agressie beteugelen in onze relaties met anderen. Het kan zijn dat deze campagne nooit tot succes leidt, maar of ze nu succes oplevert of niet, de verplichting is vanzelfsprekend.' (uit: *The Root of War Is Fear*)

Het klooster is geen "ontsnapping uit de wereld". Integendeel, in het klooster neem ik echt deel aan de strijd en het lijden van de wereld. [...] Met mijn hele leven wil ik mij inzetten en protesteren tegen de misdaden en het onrecht van oorlog en politieke tirannie, die het menselijk ras dreigen te vernietigen en de wereld daarbij. (uit: de inleiding bij de Japanse editie van *Lousteringsberg*)

